

РЕЦЕНЗИЯ

на научните трудове и учебната дейност

на д-р Ваня Господинова Христова.

представени за участие в конкурс за заемане на академична длъжност „доцент“

в професионално направление 3.2. Психология по специалност (педагогическа и възрастова психология (психология на развитието),

обявен в ДВ бр. № 51 от 07.07.2015 г. за нуждите на ВСУ „Черноризец Храбър“

Рецензент: проф. Д-р Елиана Сатикова Пенчева – ИИНЧ, БАН

3.2 Психология, Педагогическа и възрастова психология

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на документи, постъпили по конкурс, обявен от ВСУ „Черноризец Храбър“ (ДВ, бр. № 51 от 07.07.2015 г.) и на интернет-страницата на университета за нуждите на катедра Психология. към Юридическия факултет. Представените по конкурса документи съответстват на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и Инструкция №6 към Наредба №3 за академичния състав на ВСУ „Черноризец Храбър“. Процедурата по конкурса е спазена коректно.

1. Общо представяне на получените материали

За участие в обявения конкурс е подал документи **единствен кандидат** - д-р Ваня Господинова Христова, хоноруван преподавател към катедрата.

Кандидатката е представила списък от общо 11 заглавия, публикувани в български научни издания и научни форуми: 1 монография, 1 учебно помагало, 1 студия (под печат), 3 статии (едната под печат) в авторитетни български издания и 5 доклада на престижни научни форуми, 3 от които международни.

Представен е списък от 9 свидетелства и сертификати, отразяващи допълнителната квалификация и специализация на кандидатката, свързани със съвременни образователни стратегии и технологии, както и с общопсихологична,

психодиагностична и психотерапевтична проблематика. Те са доказателство за висока професионална компетентност.

2. Данни за кандидата

Д-р Христова завършва бакалавърска степен по психология във ВСУ „Черноризец Храбър“, катедра Психология през 2006 г, а през 2007 г. получава магистърска степен с профил Психология и Психопатология на развитието (пак там). През 2013 защитава докторска степен по педагогическа и възрастова психология към същата катедра, а през периода 2008 – 2013 г. е хоноруван преподавател по 4 дисциплини: „Увод в психологията“, “Когнитивна психология“, “Психология на развитието на възрастните“, „Организационна психология”.

3. Обща характеристика и оценка на научната продукция на кандидата

Лайтмотив и обединяващ център на публикациите на кандидатката са кризите в различни периоди на психичното развитие и тяхното успешно преодоляване - тема, която изцяло се вписва в проблемната област *психология на развитието*.

Специално внимание в това отношение представлява монографичният труд (1), издаден през 2015 г., който е в обем от 167 страници, организирани във встъпление, 3 глави и литература. В него акцентът се поставя върху спецификата на възрастовите кризи като един от потенциалите за психичното развитие на човека. В първата глава се изяснява съвременното разбиране на понятието „психично развитие”, концептуализират се възрастовите кризи и задълбочено се анализира връзката „развитие – възраст”. Във втората глава са изведени и систематизирани водещите теоретични концепции, описващи развитието на личността в детско-юношеския период. Представени са класическите и съвременните аспекти на психоаналитичната концепция и бихевиористичните възгледи. Изведена е ролята на социализацията като основен фактор в това отношение. Проследени са когнитивният и социокултурен подход, както и екологично-системният подход към развитието. Изясняването на всяка отделна школа е направено добросъвестно и върху базата на широк литературен

материал, което показва умението на авторката да концептуаризира и да пресъздава нови нюанси на съществуващите теоретични постановки. В обобщението на тази глава тя откроява доминиращите тенденции в съвременното разбиране на разглежданите понятия, въпреки съществуващото многообразие от теоретични допускания и подчертава, че целта на всяка периодизация е да се обозначат акцентите в линията на развитието, които маркират уникалността на всеки отделен възрастов период.

Третата глава е посветена на кризите в детско-юношеска възраст, разгледани като потенциал за психосоциално развитие. Тук д-р Христова хронологично очертава тяхното проявление в пренаталния и кърмачески период, в ранното детство, в предучилищната и средната училищна възраст и в юношеството. Изложението е много ясно и хвърля допълнителна светлина върху известните виждания за кризите във всеки от периодите. Застъпената теза, че с приключването на кризата на развитието в средната училищна възраст детето преминава в следващия възрастов период – юношеството, трудно може да бъде приета от гледна точка на съвременната психология. Както е известно, модерните изследвания показват, че границите на юношеството се разширяват и началото му „пада“ до 10 годишна възраст. Разбира се, авторката коректно изтъква, че периодът на юношеството, обхващащ диапазона от 14-15 г. възраст до 18 г. възраст, е условен и твърде разнообразен в различните периодизации. Въпреки това обаче по-прецизно би било, ако този период се разглежда като обхващащ средна и горна училищна възраст. Независимо от това темата за юношеството и задачите на развитието в този период са добре обосновани в монографията и са разгледани през призмата на жизнената перспектива. Достойнството на това произведение е, че придава тежест на продуктивния подход към кризата – разглежда я по-малко като опасност и повече като възможност. Решенията, които авторката предлага, са в посока на по-високо равнище на себеразвитие и себереализация.

В останалите публикации д-р Христова проявява определен интерес към историческите корени на психологията на развитието и предлага съвременен прочит на класическите и емблематичните идеи на големите имена в човекоз-

нанието. В студията (3) тя анализира комплексния подход към „сезоните” на живота на мъжа и жената, предложен от Даниел Левинсън - автор, който е оставил ярка следа в теорията за психосоциалното развитие. В една от статиите (4) разглежда кризата в отношенията *възрастен-дете* през ранното детство в перспективата на социо-културната теория на друг известен психолог - Л.Виготски. Обобщени са също така и възгледите за моралното развитие на Фройд, Пиаже, Колберг и Бандура (5). Кандидатката визира и теми, които са все още недостатъчно разработени в специализираната литература, но са особено значими за времето, в което живеем и очакват своето подробно изясняване. Това са темите за кризите в зрялата възраст (6,7, 9, 10) и за успешното стареене (6, 7, 11). В тях авторката аргументирано концептуализира стареенето като био-психо-социално явление; подлага на критичен анализ различни теоретични постановки и поставя във фокуса на вниманието оптималното функциониране на личността. Темата за психологията на стареенето и успешното функциониране в тази възраст авторката разработва задълбочено и систематизирано в публикация (2), която ще бъде подробно коментирана по-долу, тъй като е квалифицирана като учебна литература.

4. Характеристика и оценка на учебно-педагогическата дейност на кандидата

Д-р Христова развива активна учебно-педагогическа дейност като хоноруван преподавател към катедрата. Както беше посочено, тя преподава 4 дисциплини: „Увод в психологията“, „Когнитивна психология“, „Психология на развитието на възрастните“, „Организационна психология”.

За периода от 2008 до 2013 г. нейната обща аудиторна заетост в упражнения е 180 часа. През учебната 2013-2014 г. тя нараства на 568 часа; през 2014-2015 г. става 614 часа, а през 2015 – 2016 г. е 437 часа. За целите на своята преподавателска дейност кандидатката е разработила методически материали за лекционни курсове по дисциплините: „Психология на развитието на възрастните”, „Психология на развитието в детско-юношеската възраст”, „Организационна психология” за ОКС „бакалавър”, както и лекционен курс по дисциплината „Психология на развитието на възрастните“ за ОКС „магистър”. Ней-

ният стил на преподаване се отличава със съчетание на лекционни с дискуссионни форми, както и с развитие на умения за критично мислене у студентите.

Висок атестат за компетентността на д-р Христова като преподавател е учебното помагало (2), излязло от печат 2015 г. и предназначено за студенти по психология, както и за практикуващи психолози. То е посветено на една тема, която привлича все по-голям интерес сред изследователите в световен мащаб, поради своята социална значимост. Помагалото е в обем от 119 страници и съдържа встъпление, 2 глави и литература. В първа глава е представена панорама на водещите геронтологични и психологически теории за същността на стареенето, а във втора глава се разглежда личностният профил през старостта. И двете глави завършват с въпроси за самоподготовка и проверка на теоретичните знания, а във втория случай освен това се дава възможност придобитите знания да бъдат приложени на практика чрез представени терапевтични техники за индивидуално консултиране и психотерапия при лица в късна възраст и тяхната „среща със старостта”. Трудът е с висока информативна стойност и е написан на достъпен и увлекателен език. Всичко това определя книгата като особено подходяща за учебно-педагогическа дейност. Нещо повече, по своя характер, тя надхвърля рамките на учебна литература. Може да се разглежда като сериозен научен труд, който отразява съвременните постановки за стареенето, извежда нови характеристики на типичните за възрастта психични явления и зависимости, отговаря на високи академични стандарти и е ориентиран към широка читателска аудитория.

5. Научни и научно-приложни приноси на кандидата

1. Систематизирани са концептуалните подходи при изследването на развитието на личността в периодите на детско-юношеската и късната зряла възраст, и са допълнени с нови съществени характеристики.
2. Разработена е обща психологическа концепция за свързаните с възрастта преходни периоди в развитието и произтичащите от тях възрастови кризи през детско-юношеската и зрялата възраст.

3. Конструиран е теоретичен подход за изучаването на системните закономерности в протичането на кризите на развитието, причините за тяхното възникване, особености и условия на протичане, както и личностните ресурси за справяне.
4. Защитена е идеята, за същността на кризите през периода на зрялата възраст, като сложен и динамичен психичен феномен, който е по-слабо обвързан с конкретната хронологична възраст и по-силно зависим от социалните ситуации и личностни характеристики. Изходът от кризата се свързва с възможността за формирането на личността в нейната цялостност и уникалност.
5. Разработена е система от адаптирани психологични техники за индивидуално консултиране и психотерапия при лица в късна зряла възраст и тяхната „среща със старостта“.

6. Оценка на личния принос на кандидата

Посочените приноси са изцяло заслуга на кандидатката.

7. Бележки и препоръки:

Препоръката ми е следващият етап в професионалното израстване на д-р Христова да се обвърже с разширяване на познанията върху най-новата специализирана литература и с емпирична верификация на защитаваните тези и идеи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни, научно-приложни и приложни приноси, давам своята **положителна** оценка и **препоръчам** на Научното жури да предложи на Научния съвет при ВСУ „Черноризец Храбър“ да избере д-р Ваня Господинова Христова да заеме академичната длъжност „доцент в професионално направление Психология по специалност Психология на развитието“.

24.09.2015 г.

Рецензент:

проф. д-р Елиана Пенчева